

Xankəndi zirvəsi İƏT-i yeni yüksəlişə yönləndirdi

*Beynəlxalq qurumun Qarabağ sammiti
qapalı sülhdən açıq əməkdaşlığa çağırışdır*

4 iyul 2025-ci il. Xankəndi. Onillərlə beynəlxalq gündəmdə münaqişə, işğal və separatizm kimi anlayışlarla tanınan bu şəhər indi fərqli bir gerçəkliyin mərkəzindədir. Xankəndi adı illərlə beynəlxalq hesabatlarda, ATƏT-in missiyalarında, BMT qətnamələrində və danışıqlar masalarında yalnız bir statusla çəkilirdi: “mübahisəli zona”, “işğal altındakı ərazi”, “dondurulmuş münaqişə”. Burada diplomatik ritorika ilə hərbi realıq arasında böyük bir uçurum var idi. Qərb onu “dağılmış münaqişə zonası”, Rusiya “təzyiq aləti”, Ermənistan isə “müdafiə xətləri” kimi görürdü. Azərbaycan isə Xankəndiyə baxanda parçalanmış hüquqi suverenlik və yarımçıq ədalət görürdü.

İndi isə – tam beş il sonra – kameralar, fotoobektivlər Xankəndiyə başqa fokusla yönəlir. Bay-

raqlar sülh içində dalğalanır, diplomatlar aramla addımlayır, ətrafda mühafizəçilər yox, media nü-

mayəndələri var. Səhnə tamamilə dəyişib – forma da, məzmun da. İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (İƏT - ECO) 17-ci sammiti burada keçirilir. Bir vaxtlar separatizmin yuvası olan şəhər bu gün regional əməkdaşlığın simvoluna çevrilir.

Tədbirdə iştirak edən hər bir ölkə Azərbaycanın Qarabağdakı suverenliyini qəbul etdiyini göstərmiş olur. Çünki diplomatiyada bəzən qəbul etdiyini söyləməkdən daha güclü jest — iştirakdır. Görünən budur. Bəs görünməyən nədir?

(ardı 3-cü səhifədə)

(əvvəli 1-ci səhifədə)

Görünməyən — bu sammitin arxasındakı sistemli, illərlə formalaşmış siyasi iradə və strateji səbirdir. Görünməyən — Azərbaycanın təkə müharibə meydanında deyil, sülh platformalarında da güc mərkəzinə çevrilmək uğrunda yürüdüğü dərin diplomatik oyundur. Görünməyən — bu səssiz razılaşmaların fonunda beynəlxalq ictimaiyyətin “reallığı qəbuletmə” mərhələsinə keçididir. Çünki bu artıq “münaqişə sonrasını” yox, “münaqişədən sonrakı reallığın təşkili” mərhələsidir.

Xankəndidə keçirilən sammitə diplomatik cəhətdən baxanda ilk olaraq İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının adı görünür. Ancaq bu adın arxasında böyük regional balans oyunu, nüfuz mübarizəsi və siyasi niyyətlər durur.

*

İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı 1985-ci ildə üç ölkənin — İran, Pakistan və Türkiyənin təşəbbüsü ilə yaradıldı. Təşkilatın əsas məqsədi regional iqtisadi əməkdaşlığı gücləndirmək, ticarət əlaqələrini genişləndirmək və nəqliyyat infrastrukturalarını inkişaf etdirərək, üzv ölkələr arasında iqtisadi inteqrasiyanı dərinləşdirmək idi. İƏT-in yaradılması həm də həmin dövrün global geosiyasi kontekstində mühüm addım hesab edilirdi. Çünki bu region dünyada enerji, nəqliyyat və strateji marşrutların kəsişdiyi bir nöqtədə yerləşirdi.

1991-ci ildə Sovet İttifaqı dağılandan sonra İƏT-in əhatə dairəsi xeyli genişləndi. Mərkəzi Asiya ölkələri — Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Türkmənistan və Tacikistan — bu təşkilata üzv oldular. Bundan əlavə, Cənubi Qafqaz regionundan Azərbaycan və Ermənistan da İƏT-in üzvləri sırasına daxil oldular. Bu genişlənmə təşkilata funksional və siyasi baxımdan yeni imkanlar qazandırdı. Azərbaycan bu prosesdə fəal iştirakla regionun ən strateji coğrafi mövqelərindən birində yerləşən ölkə kimi ön plana çıxdı.

İƏT-in rəsmi gündəliyi iqtisadi inteqrasiyanın müxtəlif aspektlərini əhatə edir: ticarət axınlarının asanlaşdırılması, gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsi, investisi-

Xankəndi zirvəsi İƏT-i yeni yüksəlişə yönləndirdi

ya mühitinin yaxşılaşdırılması, nəqliyyat və logistika bağlantılarının möhkəmləndirilməsi, enerji layihələrinin təşviqi və regionda dayanıqlı inkişafın təmin olunması.

Azərbaycanın bu regional təşkilat cəhətdən həyata keçirdiyi və ya təşəbbüs verdiyi layihələr, əslində, onun gündəliyinə yeni nəfəs gətirdi. Orta Dəhliz, Bakı–Tbilisi–Qars dəmir yolu, Transxəzər marşrut-

ları, Zəngəzur dəhlizinin mümkün açılışı kimi layihələr çoxtərəfli regional layihələr statusunda təqdim edilir. Sammitin gündəliyində yer alan nəqliyyat, enerji, rəqəmsal iqtisadiyyat, yaşıl enerji və ticarət axınları kimi sahələr Azərbaycanın son illər bölgədə liderlik iddiasının struktur sütunlarıdır. Ən əsası isə budur ki, Azərbaycan bu təşkilatı yalnız iqtisadi funksiyaları yerinə ye-

tirən bir qurum kimi görmür. Bakı üçün bu qurum ölkənin öz siyasi modelini, sabitlik yanaşmasını, regional baxışını üzv ölkələrə ötürmək üçün yumşaq güc vasitəsidir.

Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın Xankəndidə iştirakı Ankaranın Cənubi Qafqazda artan nüfuzunun açıq göstəricisidir. Prezidentin səfəri həm Şuşa Bəyannaməsinin canlı davamı, həm də Türk dünyasına ünvanlanan bir siqnaldir: Azərbaycanın gələcəyi artıq regional məkanın gələcəyi ilə sıx şəkildə bağlıdır. Bundan əlavə, R.T.Ərdoğanın varlığı beynəlxalq ictimaiyyətə başqa bir mesaj verir: Ankara Bakı ilə eyni diplomatik cəbhədədir.

İran Prezidenti Məsud Pezeşkianın, Pakistan Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərifin, eləcə də yüksək səviyyəli digər nümayəndə heyətlərinin Xankəndiyə səfəri siyasi oxunuş doğurur. Uzun illər boyunca Qarabağ məsələsində balanslı və bəzən Azərbaycanın narazılığına səbəb olan ritorikaya malik Tehran indi bu platformada iştirak etməklə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü faktiki tanımış olur.

*

Mövcud fon isə sammitin beynəlxalq rezonansını gücləndirir. Əgər əvvəllər dünya Qarabağla bağlı xəbərləri münaqişə başlıqları ilə tanıyırdısa, indi həmin coğrafiyada liderlər toplaşır, iqtisadi əməkdaşlıqdan danışır və strateji layihələrdən bəhs edirlər. İƏT-in Xankəndidə keçirilən 17-ci sammiti Azərbaycanın yeni beynəlxalq dildə danışmağa başladığını, özü də bunu birbaşa Qarabağdan — illərlə konfliktin sinonimi olan bir məkandan etdiyi bir siqnal idi.

Bundan başqa, Bakı bu sammitlə öz xarici siyasət xəttini də təqdim etdi: qapalı

sülh deyil, açıq əməkdaşlıq; revanşist ritorika yox, institusional dialoq. Azərbaycan indi yalnız region daxilində deyil, Avrasiya miqyasında da oyun qurucusu kimi çıxış edir. Bundan daha önəmlisi, Azərbaycan bu tədbirlə beynəlxalq ictimaiyyətə bir çağırış etdi: “Reallığı qəbul edin. Biz artıq keçmiş deyil, gələcəyi müzakirə edirik”.

Azərbaycanın bu sammitlə yaratdığı “Qarabağdan regional liderliyə doğru” narrativi, əslində, bölgənin gələcəyi üçün də yeni siyasi cəhətdə təklif edir. Azərbaycanın öz ərazi bütövlüyünü təkə bərpa etməsi yox, bu ərazilər üzərində beynəlxalq əməkdaşlıq və siyasi cazibə yaratması, əslində, postmünaqişə dövrü üçün dünya praktikasında nadir bir presedentdir. Hər ölkə müharibədə qələbə qazana bilər. Amma həmin ölkə heç də sülhü qurub, o sülhü beynəlxalq əlaqələrə çevirmək bacarığını nümayiş etdirə bilməz.

Məhz bu mənada Azərbaycan artıq region içindəki rolunu tamamlayıb, bölgədən kənara çıxan yeni bir siyasi arxitektura qurmaq istəyindədir. Bakı indi suverenliyin qorunması ilə paralel olaraq nüfuzun paylaşılması, əməkdaşlıq kanallarının açılması və regional inteqrasiyanın təşviqi ilə məşğuldur. Bütün bu addımlar isə qapalı təhlükəsizlik doktrinasından açıq diplomatiya strategiyasına keçiddir.

Bununla da, Azərbaycanın xarici siyasəti çoxmərkəzli, çoxvektorlu mövqeyə əsaslanır. Bakı nə təkə Qərbə, nə də yalnız regiona yönəlir. O, həm Rusiya, həm İran, həm Türkiyə, həm də Çin və Avropa ilə fərqli gündəmlər üzrə paralel diplomatiya aparır. Azərbaycan modeli müasir dövrdə az sayda ölkəyə xasdır. Onu da qeyd etməliyik ki, İƏT-in Xankəndi sammiti Azərbaycan diplomatiyasının özünə inamının rəsmi bəyanıdır.

Sonda bir həqiqəti də vurğulamaq istərdik ki, dünya bu zirvəyə baxaraq bir daha gördü: Qarabağ münaqişəsinin sonu bütün regionun siyasi tənzimlənməsi mərhələsinin başlanğıcıdır. Və bu tənzimlənmənin mərkəzində Azərbaycanın öz baxışı, öz təşəbbüsü və öz məntiqi dayanır.

Ş.ZEYNALOVA,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru